

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۵، دوره ۹ شماره ۱، صص ۴۶۷-۴۵۳

تحلیل نگرش شهروندان به اثرات توسعه گردشگری بر شاخص‌های «مدیریتی - زیرساختی» و «محیط طبیعی»

(مطالعه موردی: شهر اشکذر)

مهرانگیز رضائی^{۱*}، سیدعلی حسینی پور عزآبادی^۲

۱- دانشگاه یزد، گروه جغرافیا، یزد، ایران. Rezaee.m@yazd.ac.ir

۲- دانشگاه یزد، گروه جغرافیا، یزد، ایران. 40033854@stu.yazd.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۳

چکیده:

شرایط اجتماعی، زیرساختی و طبیعی مقاصد گردشگری، نقش اساسی در توانایی یک مقصد برای ارائه تجربیات گردشگری با کیفیت دارد. توجه به مسائل مربوط به کیفیت زندگی و اثرگذاری برنامه‌های توسعه گردشگری بر آن اهمیت ویژه‌ای دارد زیرا تجربیات گردشگری باکیفیت به جمعیت میزبان پذیرا و محیط طبیعی جذاب بستگی دارد. بنابراین در این پژوهش سعی شده است، نگرش شهروندان شهر اشکذر که از مقاصد اصلی گردشگری استان یزد است، به اثرات گردشگری بر شاخص‌های «مدیریتی - زیرساختی» و «محیط طبیعی» تحلیل و بررسی شود. این تحقیق به لحاظ روش، از نوع پیمایشی مبتنی بر استفاده از پرسشنامه و شاخص‌های ذهنی است. با استفاده از قاعده‌ی کوکران مقدار حجم نمونه‌ی مورد نظر ۱۰۰ نفر برآورد شده و به منظور تحلیل از روش‌های آماری در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. بر مبنای یافته‌های تحقیق می‌توان عنوان کرد که در عامل محیط طبیعی، «توسعه‌ی گردشگری» در شهر اشکذر بر روی ۴ گویه‌ی «افزایش آلودگی بصری، آلودگی خاک، بهم خوردن اکوسیستم منطقه و آسیب‌رسانی به بافت طبیعی شهر» بی‌تأثیر بوده است. این بی‌تأثیری جنبه مثبت دارد چرا که هر ۴ مورد جزء عوامل تخریب‌کننده و منفی برای اثرات توسعه‌ی گردشگری در هر شهری هستند. همچنین، در عامل مدیریتی - زیرساختی، «توسعه‌ی گردشگری» در این شهر بر روی ۸ گویه‌ی مد نظر تأثیر مثبت داشته است. بنابراین می‌توان گفت مدیریت شهر اشکذر در این دو عامل موفق عمل کرده است. به طور کلی، نتایج این پژوهش حاکی از این بود که اثر «توسعه‌ی گردشگری» بر دو عامل «محیط طبیعی» و «مدیریتی و زیرساختی» مردم شهر اشکذر اثرگذار و این اثر در جهت مثبت است. نتایج این پژوهش در بررسی و ارزیابی اثرات توسعه گردشگری بر کیفیت زندگی می‌تواند هم برای مدیران شهری و هم برای مسئولان گردشگری شهر اشکذر برای برنامه‌ریزی موفق مهم و موثر باشد.

کلید واژه: بُعد مدیریتی - زیرساختی، بُعد محیط طبیعی، کیفیت زندگی، مقصد گردشگری، شهر اشکذر.

از زمان آغاز گردشگری انبوه در دهه ۶۰ میلادی، تأثیرات گردشگری بیش از پیش در مقاصد گردشگری مشهود بوده است. این امر به غیر از منافع مالی برای اپراتورهای تور، کارآفرینان گردشگری و ساکنان محلی تأثیرات دیگری نیز دارد. با افزایش دو برابری تعداد گردشگران از ۸۸۰ میلیون در سال ۲۰۰۹ به ۱,۶ میلیارد در سال ۲۰۲۰ قبل از همه‌گیری کرونا (UNWTO World Tourism Barometer, 2010؛ Tourism 2020 Vision, 2010)، به احتمال قوی گردشگری ردپای بزرگ‌تری بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی خواهد داشت (Zhao et al., 2018:2). بسیاری از تحقیقات در مورد اثرات گردشگری بر روی اثرات اقتصادی متمرکز شده است (Wall & Getz, D. 2009:63؛ & Mathieson, 2006:21). در سال‌های اخیر مطالعات بسیاری بر این تأکید داشته‌اند که اثرات توسعه گردشگری فراتر از اثرات اقتصادی است و شامل اثرات اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی است (Deery & Jago, 2010:8؛ Gössling & Hall 2008:141؛ Lankford & Howard, 1994:122؛ Pizam, 1978:9). با این حال، معضل آلودگی محیطی گردشگری، به ویژه آلودگی هوا، با ارتقای آگاهی زیست محیطی انسان توجه گسترده‌ای را به خود جلب کرده است. گردشگری به عنوان یک منبع مهم اثرات خارجی منفی محیطی در نظر گرفته می‌شود (Jones & Munday, 2004:117؛ Saenz de Miera & Rossello, 2014:274). رشد و توسعه اقتصادی ناشی از گردشگری به قیمت آلودگی و تخریب محیط‌زیست است (Azam et al., 2018: 330)، که در نهایت مانع توسعه گردشگری آینده خواهد شد و به سلامت انسان آسیب می‌رساند. شهباز و همکاران (۲۰۱۵) بر این باورند که کشورهایی که بیش از حد اهداف توسعه گردشگری را دنبال می‌کنند، هزینه‌های گزافی را برای پیامدهای زیست محیطی و تغییرات اقلیمی پرداخت خواهند کرد. مطالعات تجربی متعدد نشان داده است که توسعه گردشگری منجر به چالش‌های بزرگی برای محیط‌زیست می‌شود، اگرچه برای اشتغال و رشد مهم است (Saenz-de-Miera & Rossello., 2014:274؛ Azam et al., 2018: 330) و این اثرات خارجی گردشگری بر محیط زیست صرفاً خطی نیست (Paramati et al., 2017: 712).

از سویی زیرساخت‌های گردشگری که معمولاً شامل ترافیک، محل اقامت و جاذبه‌ها می‌شود نقش مهمی ایفا می‌کند (Virkar & Mallya, 2018:72). در این میان، عوامل زیرساختی و مدیریتی در جذب گردشگر و تقویت فعالیت‌های گردشگری موجود بسیار مهم است، که نه تنها می‌تواند جریان گردشگران بین مناطق را تسهیل کند، بلکه به ارتقای توسعه جاذبه‌های گردشگری مقصد نیز کمک می‌کند (Virkar & Mallya, 2018:72). مطالعات تجربی قبلی نشان داده‌اند که زیرساخت‌های ترافیکی توسعه یافته می‌تواند هزینه‌های زمانی گردشگران را کاهش دهد (Kanwal et al., 2020: 104014) و جریان مسافر در گردشگری را تا حد زیادی افزایش دهد.

(Kanwal et al., 2020: 104014؛ Nazneen, et al., 2019:335). علاوه بر این، گردشگری منبع محور است و منابع گردشگری برای توسعه گردشگری حیاتی هستند (Gonzalez & Falcon, 2003:721)، به ویژه برای جاذبه‌های گردشگری، به عنوان پایه مهم توسعه اقتصادی گردشگری است. که عمیقاً بر انتخاب مقاصد گردشگری تأثیر می‌گذارند. اما این یک شمشیر دولبه است، توسعه کور و گسترش برخی جاذبه‌های گردشگری اغلب منجر به آلودگی محیط زیست می‌شود. هایام و همکاران معتقدند که تقاضا برای حمل و نقل، پذیرایی، اقامت و سایر امکانات

و خدمات ایجاد شده توسط جابجایی گردشگران عامل مهمی است که منجر به انتشار آلودگی هوا در جهان می شود (Higham et al., 2016:337). بنابراین، نقش زیرساخت‌های گردشگری در رابطه بین توسعه گردشگری و آلودگی محیط زیست نیاز به بررسی بیشتر دارد. در ادامه، به برخی مطالعات انجام شده که به صورت مستقیم و غیرمستقیم با موضوع تحقیق ارتباط دارد اشاره می‌شود. لئو و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش خود با عنوان نقش توسعه گردشگری در تخریب محیط زیست: گامی در جهت کاهش انتشار دریافتند که گردشگری اثر مستقیم مثبت و اثر غیرمستقیم منفی بر محیط زیست دارد و تأثیر غیرمستقیم منفی گردشگری بیشتر از تأثیر مثبت مستقیم آن است. تراکم جمعیت، باز بودن تجارت و رشد اقتصادی به طور قابل توجهی بر آلودگی محیط زیست از طریق سرریز فضایی تأثیر می‌گذارد. علاوه بر این، هزینه‌های آموزشی و زیرساخت‌ها نقش قابل توجهی در رابطه بین توسعه گردشگری و آلودگی محیط زیست ایفا می‌کنند.

یافته‌های پژوهش حسن و همکاران (۲۰۲۲) نشان داد سه تأثیر توسعه گردشگری، از جمله اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی، با رضایت کلی ساکنان ارتباط مثبت دارند. سه مقوله‌ی رشدی تأثیرگذار نیز پیشینی‌کننده‌های مستقل رضایت از کیفیت زندگی و زیردامنه‌های محیطی بودند. ژائو و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر توسعه گردشگری بر محیط زیست در چین بیان می‌کند که با توسعه گردشگری، تأثیر آن بر محیط زیست به طور مداوم در حال افزایش است که شامل جنبه‌های منفی و مثبت می‌شود. زیرساخت‌های گردشگری همچون حمل و نقل، جاذبه‌های گردشگری و هتل‌ها اثرات منفی بر محیط زیست دارد. گردشگری نیز زیرساخت‌ها را بهبود بخشیده است و ساخت و ساز و افزایش آگاهی زیست محیطی اثر مثبت بر محیط زیست دارد. حصول اطمینان از توسعه هماهنگ محیط زیست و گردشگری برای تحقق توسعه پایدار اهمیت زیادی دارد. سونتی کول و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه خود با هدف بررسی تأثیرات گردشگری در زندگی ساکنان محلی شهر Hue در ویتنام به این نتیجه رسیدند که با وجود اینکه گردشگری مشاغل را به وجود آورده است اما نارضایتی از کیفیت اشتغال در بین شهروندان وجود دارد و ساکنان در سیاست‌گذاری و مشارکت و همکاری در دولت محلی توانمند نیستند. نتایج تحقیق مهنا (۲۰۰۶) نشان می‌دهد اقتصاد کشورهای در حال توسعه با هدف پیگیری گردشگری به عنوان یک استراتژی توسعه نیازمند اجرای سریع و کارآمد اصول مدیریت زیست محیطی برای دستیابی به پتانسیل رشد مطلوب خود است. زمین و سایر منابع محیط زیست محدود هستند. بنابراین تنها راه افزایش رشد اقتصادی نوآوری بهتر و مدیریت کارآمد منابع است. مقاله "توسعه پایدار گردشگری و مدیریت زیست محیطی برای کشورهای در حال توسعه" به بررسی درک کنونی از اصول مدیریتی و نقش آن در دستیابی به گردشگری پایدار می‌پردازد. بیگی و همکاران (۲۰۲۰) بیان کردند هم حضور و هم عمدتاً دسترسی به خدمات و امکانات برای ادراک از کیفیت زندگی شهری اهمیت دارد و تأثیر منفی گردشگری بر آن حاکم است. داداش اوغلی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی آثار و پیامدهای گردشگری در نگرش و کیفیت زندگی شهروندان، مطالعه موردی: مشکین شهر» به این نتیجه دست یافت که به ترتیب اثرات اقتصادی دارای با امتیاز ۰/۷۳۱، اثرات اجتماعی-فرهنگی با امتیاز ۰/۵۶۹، اثرات زیرساختی با نمره ۰/۵۲۴ و اثرات زیست محیطی با کسب امتیاز ۰/۵۰۵ جایگاه اول تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. جعفری (۱۳۹۴) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی شهری، مطالعه موردی: شهر چمستان» با بررسی تأثیر گردشگری بر کیفیت هشت بعد از ابعاد کیفیت به این نتیجه رسیده است که گردشگری بر چهار بعد امنیت، زیرساخت، مسکن و محیط زیست

نقش منفی و کاهش کیفیت زندگی را در پی داشته است، همچنین ارزیابی به کمک تحلیل مدل رگرسیون نشان داد که توسعه گردشگری بیشترین نقش را بر بعد محیط‌زیست داشته است. امروزه گردشگری یکی از مهمترین عوامل ایجاد تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها است (حقی و همکاران، ۱۴۰۰:۱۱۵) و به عنوان یک صنعت پویای اقتصادی در بهبود کیفیت زندگی شهروندان نقش مهمی ایفا می‌کند (Mamirkulova et al., 2020:5). توسعه گردشگری شهری اثرها و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیستمحیطی متفاوتی دارد که از جمله می‌توان به نقش این فعالیت بر کیفیت زندگی شهروندان اشاره کرد (Sarpong et al., 2020:3). شهر اشکذر، که از شهرهای باستانی محسوب شده و دارای پیشینه بیش از ۲ هزارسال است و در مجموع تعداد ۲۳ اثر تاریخی و بنای با ارزش فرهنگی در این شهر معرفی شده است، یکی از مقاصد اصلی گردشگری استان یزد است. در این پژوهش ضمن شناسایی و تبیین دقیق جایگاه و اثرات گردشگری بر دو بعد زیست محیطی و زیرساختی و مدیریتی، سعی شده است اثرات و دستاوردهای گردشگری بر این دو بعد از کیفیت زندگی شهروندان اشکذر را تحلیل نماید.

مواد و روش

منطقه مورد مطالعه

قلمرو مکانی تحقیق، شهر اشکذر واقع در استان یزد است که از شهرهای باستانی محسوب شده و دارای پیشینه بیش از ۲ هزارسال است و در مجموع تعداد ۲۳ اثر تاریخی و بنای با ارزش فرهنگی در این شهر معرفی شده است. به طور کلی شهر اشکذر به دلیل برخورداری از ظرفیت‌های گردشگری بالقوه، سرمایه‌های لازم و اولیه گردشگری از قبیل منابع طبیعی زیبا و جذاب و همچنین سرمایه‌های مصنوع و اجد ارزش تاریخی و فرهنگی، استعداد زیادی برای افزایش ظرفیت‌های گردشگری، برای جذب گردشگر و قابلیت خوبی در جذب سرمایه برای ایجاد صنعت گردشگری پایدار و خدمات وابسته به آن را چون هتل‌داری و رستوران دارد. شکل ۱، موقعیت جغرافیایی این شهر را در استان و کشور نشان می‌دهد.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهر اشکذر در کشور و استان

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. رویکرد کلی پژوهش، از نوع پژوهش‌های کمی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، مبتنی بر داده‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی میدانی و ابزار پرسشنامه بسته است. علاوه بر این، به منظور تدقیق و عمق‌بخشی به تحلیل‌ها، هر متغیر یا گویه، از طریق بازدیدهای میدانی و تهیه چک لیست وضعیت مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به اهداف پژوهش، نمونه‌گیری از جامعه آماری به روش طبقه‌ای انجام گرفته است. در ابتدا برای شناسایی تأثیر گردشگری بر کیفیت زندگی مردم جامعه از خبرگان و صاحب‌نظران و متخصصین و اساتید دانشگاه و در مرحله دوم از مردم شهر اشکذر نظرسنجی شد. در مرحله اول از آنجائیکه تعداد متخصصان حوزه گردشگری در شهر اشکذر محدود بودند، مطالعه بر روی کل افراد حاضر یعنی ۱۸ نفر و در مرحله دوم با استفاده از قاعده کوکران حجم نمونه‌ی مردم شهر اشکذر برابر با ۱۰۰ نفر برآورد شد. برای دستیابی به معیارها و مؤلفه‌های تحقیق، چهار مرحله زیر طی شده است: در مرحله اول، با توجه به بهره‌گیری از ادبیات نظری تحقیق و بررسی مقالات متعدد، متغیرهایی از مطالعات در مورد اثرات توسعه گردشگری بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی و شاخص‌های این دو بعد از دیدگاه برخی از صاحب‌نظران هستند، استخراج گردیده است. در مرحله دوم سعی شد در قالب پرسشنامه‌های باز، از صاحب‌نظران در حوزه مورد نظر، به‌ویژه اساتید دانشگاه و کارشناسان سازمان‌های مرتبط شهر اشکذر با توجه به شناختی که از موضوع و شهر اشکذر داشتند، نظرسنجی انجام شود. در مرحله سوم، در قالب بازدیدها و ارزیابی‌های میدانی از شهر اشکذر، مؤلفه‌های به‌دست‌آمده از دو مرحله قبلی با واقعیات وضع موجود تطبیق داده شده و مواردی که مطرح نشده، اضافه گردد. در نهایت در مرحله پایانی، مجموعه مؤلفه‌های استخراج شده سه مرحله قبلی پالایش، معیارها و مؤلفه‌های متضاد و ناسازگار با شهر اشکذر و معیارهای تکراری، حذف و معیارهای مشابه با هم ترکیب و در قالب یک دسته‌بندی منسجم به صورت جدول ۱ ارائه شد.

در راستای جدول ۱، سؤالات پرسشنامه شامل دو بخش ویژگی‌های فردی (۲ سؤال) و سؤالات تخصصی شامل ۹ سؤال مربوط به بعد «اقتصادی»، ۲۱ سؤال مربوط به بعد «اجتماعی-فرهنگی» طراحی گردید. لازم به ذکر است پاسخ سؤالات در قالب طیف لیکرت پنج سطحی از ۱ (خیلی کم) تا ۵ (خیلی زیاد) کدگذاری گردید و میانگین در نظر گرفته شده عدد 3 بود. به‌منظور محاسبه پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب به دست آمده معادل ۰,۸۹۹، به دست آمد که با توجه به آنکه از ۰,۷ بیشتر بود، نشان از پایایی قوی پرسشنامه است. به‌منظور تعیین روایی پرسشنامه تحقیق نیز از روش روایی محتوایی استفاده شد و بر این اساس سؤالات پرسشنامه نهایی توسط دو نفر از کارشناسان و متخصصان مرتبط با موضوع، به تأیید رسید.

جدول ۱. ابعاد و متغیرهای نهایی تحقیق

متغیرها	بعد
آسیب‌رسانی به بافت طبیعی شهر-بهم‌خوردن اکوسیستم منطقه-آلودگی هوا-آلودگی خاک-آلودگی صوتی-آلودگی بصری-تغییر کاربری اراضی طبیعی	محیط طبیعی
توجه مدیران به جاذبه‌های محلی-ایجاد زمینه‌های مشارکت مردم در ارائه خدمات گردشگری-توجه مدیران به ایجاد جاذبه‌های جدید گردشگری در شهر-بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل-بهبود زیرساخت‌های اسکان گردشگران-بهبود زیرساخت‌های بهداشتی-بهبود زیرساخت‌های اینترنتی-بهبود زیرساخت‌های خدماتی	زیر ساختی و مدیریتی

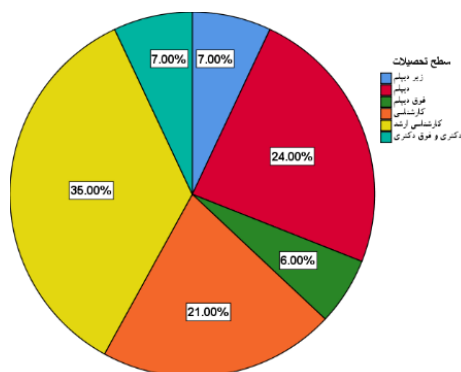
تحلیل‌های آماری در این تحقیق توسط نرم‌افزار SPSS و شامل گزارش‌های توصیف آماری و آمار استنباطی است. در بخش آمار استنباطی خطای نوع اول معادل با ۰,۰۵ فرض شد و در تمامی آزمون‌های آماری مقدار-احتمال به دست آمده با این مقدار مقایسه و فرضیه‌های ادعا شده تأیید یا رد شد.

به‌منظور تحلیل استنباطی داده‌ها، در ابتدا بایستی توزیع داده‌ها را به لحاظ نرمال بودن مورد آزمون قرار داد. بر این اساس از آزمون کلموگروف اسمیرنوف و آزمون شاپیرو-ویلک جهت بررسی فرض برانندگی توزیع داده‌ها استفاده شده است که نتایج آزمون در هر یک از ابعاد، مقداری معادل با ۰ (کمتر از ۰,۰۵) را داشته که بر این اساس فرض نرمال بودن داده‌ها تأیید نشد. بر این اساس، آزمون‌های ناپارامتریک همچون آزمون تحلیل واریانس و به‌طور مشخص آزمون کروسکال-والیس، آزمون ویلکاکسون و فریدمن به کار گرفته شد.

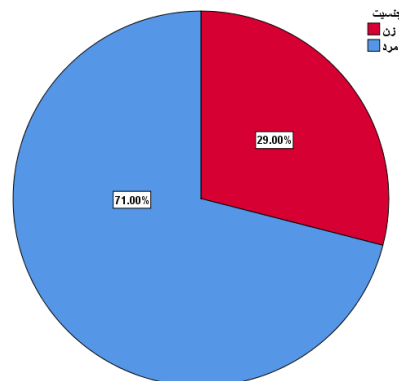
یافته‌ها

ارزیابی، سنجش و نتیجه‌گیری از هر پژوهش بر مبنای یافته‌های تحقیق و مطالعه‌ی موضوع مورد نظر و تجزیه و تحلیل آن‌ها به دست می‌آید. در این بخش، به توصیف داده‌های پژوهشی و سپس به آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از داده‌های تجربی جمع‌آوری شده پرداخته شد.

تعداد ۷۱ نفر (۷۱ درصد) از پاسخ‌دهندگان مذکر و تعداد ۲۹ نفر (۲۹ درصد) از پاسخ‌دهندگان مونث بوده‌اند و همان‌گونه که در شکل ۲ و ۳ مشاهده می‌شود، در بین بازه‌های سنی کمترین تعداد مربوط به گروه سنی زیر ۲۰، بیشترین تعداد مربوط به بازه‌ی سنی ۴۰ تا ۴۴ و به ترتیب بیشترین افراد نمونه دارای مدرک کارشناسی ارشد، دیپلم، کارشناسی، دکتری، زیردیپلم و فوق دیپلم هستند.

شکل ۳) نمودار دایره‌ای میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان

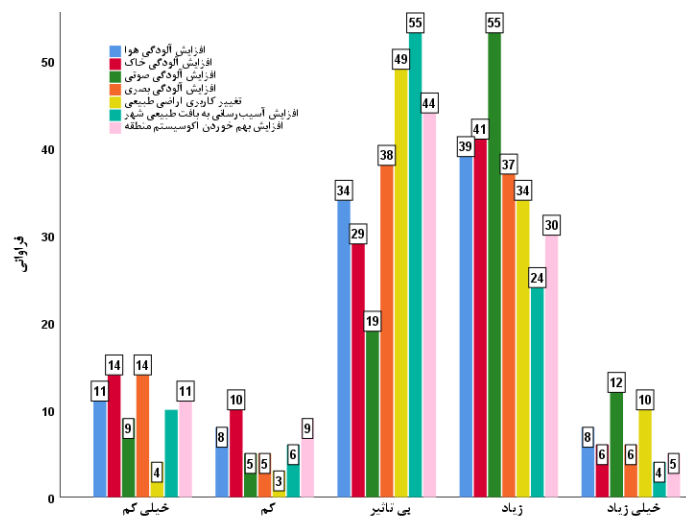

شکل ۲) نمودار دایره‌ای سن پاسخ‌دهندگان

برای بررسی و اولویت‌بندی تأثیر عوامل و گویه‌ها از نمودار فراوانی و معیارهای تمرکز (مد و میانگین وزنی) و معیار پراکندگی (انحراف چارکی) استفاده شده است. برای محاسبه میانگین وزنی همه سوالات امتیازات ۱ تا ۵ طیف لیکرت و برای اولویت‌بندی عوامل پژوهش از متوسط‌گیری میانگین‌های وزنی گویه‌های هر عامل استفاده شد و عامل زیرساختی و مدیریتی امتیاز بیشتری را کسب کرد. نتایج استخراج شده از این بخش برای هر عامل به‌طور جداگانه در جداول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲) توزیع فراوانی و معیارهای آماری گویه‌های عوامل (مرتب شده بر اساس میانگین وزنی)

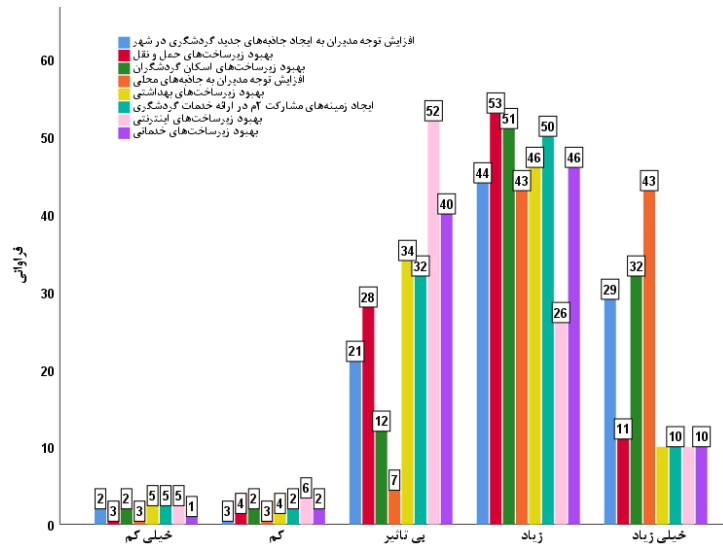
عامل محیط طبیعی				عامل زیرساختی و مدیریتی			
میانگین وزنی	انحراف چارکی	مد	عنوان گویه	میانگین وزنی	انحراف چارکی	مد	عنوان گویه
۲۳/۷۳	۱	۴	افزایش آلودگی صوتی	۲۷/۸	۱	۴	افزایش توجه مدیران به جاذبه‌های محلی
۲۲/۸۷	۱	۳	تغییر کاربری اراضی طبیعی	۲۷/۰۷	۱	۴	بهبود اسکان گردشگران
۲۱/۶۷	۱	۴	افزایش آلودگی هوا	۲۶/۱۳	۲	۴	افزایش توجه مدیران به ایجاد جاذبه‌های جدید گردشگری
۲۱/۰۷	۱	۳	افزایش آلودگی بصری	۲۴/۱۳	۱	۴	بهبود زیرساخت حمل و نقل
۲۱	۱	۴	افزایش آلودگی خاک	۲۳/۹۳	۱	۴	بهبود زیرساخت‌های خدماتی
۲۰/۴	۱	۳	افزایش بهم خوردن اکوسیستم	۲۳/۶۷	۱	۴	ایجاد زمینه‌های مشارکت در ارائه خدمات گردشگری
۲۰/۲	۱	۳	افزایش آسیب‌رسانی به بافت طبیعی	۲۳/۲۷	۱	۴	بهبود زیرساخت بهداشتی
۲۱/۵۶			امتیاز عامل	۲۱/۸	۱	۳	بهبود زیرساخت اینترنتی
				۲۴/۷۳			امتیاز عامل

شکل ۴) نمودار میله‌ای فراوانی به گویه‌های عامل «محیطی»

از جدول فراوانی و نمودار مقایسه‌ای سوالات عامل «محیط طبیعی» (شکل ۴)، می‌توان دریافت اکثر پاسخ‌دهندگان شاخص‌های مربوط به این عامل را به اندازه‌ی «زیاد و خیلی زیاد» در پژوهش حاضر معرفی کرده‌اند به ویژه گویه «افزایش آلودگی صوتی» که دارای بیشترین میانگین وزنی در بین سوالات این عامل است.

از جدول فراوانی و نمودار مقایسه‌ای سوالات عامل «زیرساختی و مدیریتی» (شکل ۵)، می‌توان دریافت اکثر پاسخ‌دهندگان شاخص‌های مربوط به این عامل را بسیار موثر در پژوهش حاضر معرفی کرده‌اند به ویژه گویه «افزایش توجه مدیران به جاذبه‌های محلی» که دارای بیشترین میانگین وزنی در بین سوالات این عامل است.

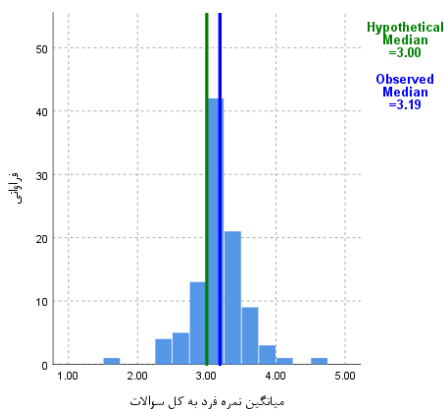

شکل ۵) نمودار میله‌ای فراوانی به گویه‌های عامل «مدیریتی-زیرساختی»

برای انجام تحلیل استنباطی و بررسی اثرگذاری توسعه‌ی گردشگری بر سطح دوبعد کیفیت زندگی؛ «محیطی» و «مدیریتی-زیرساختی» ابتدا از پاسخ‌های هر فرد میانگین گرفته شد و سپس نرمال بودن متغیر جدید آزمون شد که بر اساس نتایج جدول ۳ نرمال بودن این متغیر تأیید نشد. از این رو، از آزمون ناپارامتری رتبه علامت ویلکاکسون تک نمونه‌ای (معادل با آزمون پارامتری t تک نمونه‌ای) برای بررسی فرضیه‌ی این پژوهش استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون نرمالیتی برای بررسی فرضیه اصلی پژوهش

متغیر	کلموگروف-اسمیرنوف			شاپیرو ویلک		
	آماره	درجه آزادی	Sig.	آماره	درجه آزادی	Sig.
میانگین نمره فرد به کل سوالات	۰/۱۲۷	۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۲۴	۱۰۰	۰/۰۰۰

شکل ۶. نمودار مربوط به آزمون تک نمونه‌ای

جدول ۴. نتایج آزمون تک نمونه‌ای رتبه علامت ویلکاکسون

تصمیم آزمون	Sig.	فرض صفر آزمون
رد فرضیه	۰/۰۰۰	میانگین متغیر «میانگین نمره فرد» به کل سوالات برابر ۳ است.

رتبه علامت ویلکاکسون

همچنین به کمک نمودار شکل ۶ می‌توان گفت این اثر در جهت مثبت بوده است به عبارتی توسعه‌ی گردشگری بر میزان کیفیت زندگی شهروندان شهر اشکدر اثر مثبت داشته است.

در ادامه‌ی پژوهش به بررسی این سوال پرداخته شده است که کدام یک از دو عامل «محیط طبیعی» و «مدیریتی-زیرساختی» تحت تأثیر توسعه‌گردشگری بوده‌اند. برای این منظور از پاسخ‌های هر فرد در گویه‌های هر دو عامل میانگین‌گیری و آزمون نرمالیتی بر روی دو متغیر جدید انجام و در پایان آزمون مناسب برای پاسخ به این سوال انتخاب شد. نتایج این روند در جدول ۵ و ۶ ارائه شده است.

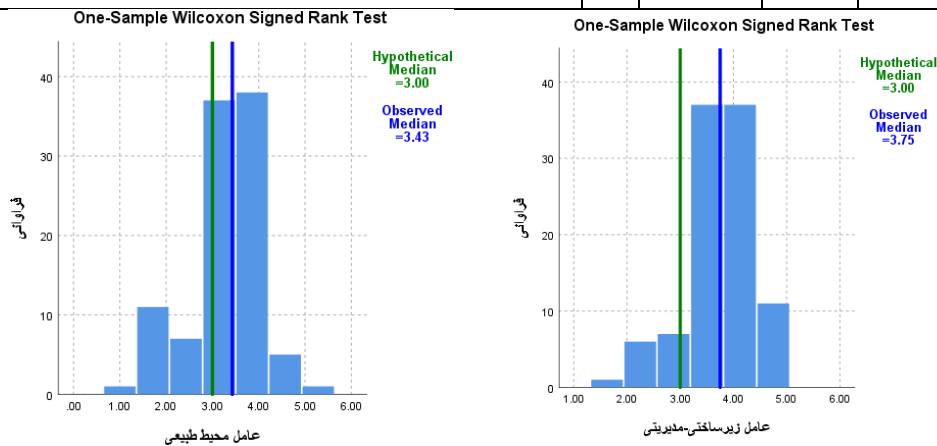
جدول ۵) نتایج آزمون نرمالیتی

عامل	کلموگروف-اسمیرنف			شاپیرو-ویلک		
	آماره	درجه آزادی	Sig.	آماره	درجه آزادی	Sig.
محیط طبیعی	۰/۱۴۱	۹۹	۰/۰۰۰	۰/۹۳۸	۹۹	۰/۰۰۰
زیرساختی-مدیریتی	۰/۱۸۲	۹۹	۰/۰۰۰	۰/۹۱۴	۹۹	۰/۰۰۰

با توجه به جدول ۵، بر اساس مقادیر Sig، داده‌ها از توزیع نرمال پیروی نمی‌کنند لذا از آزمون ناپارامتری رتبه علامت ویلکاکسون استفاده شده است. نتایج اجرای آزمون به شرح جدول ۵ و شکل ۷ می‌باشد.

جدول ۶) نتایج آزمون رتبه علامت ویلکاکسون تک نمونه‌ای

رتبه عامل	جهت تأثیر	تصمیم	Sig.	فرض صفر آزمون
۲	مثبت	رد فرضیه	۰/۰۰۱	میانگین نمره افراد به عامل محیط طبیعی «برابر ۳ است».
۱	مثبت	رد فرضیه	۰/۰۰۰	میانگین نمره افراد به عامل زیرساختی-مدیریتی «برابر ۳ است».

شکل ۷) نمودار مربوط به آزمون تک نمونه‌ای رتبه علامت ویلکاکسون

طبق نتایج جدول ۶ در مورد هر دو عامل فرض صفر آزمون مربوطه رد شد و هر دو با جهت مثبت تحت تأثیر متغیر توسعه‌ی گردشگری در شهر اشکدر بوده‌اند. همچنین به کمک میانگین مشخص شد عامل «مدیریتی-زیرساختی» رتبه ۱ و «محیط طبیعی» رتبه ۲ را کسب کرده‌اند.

در ادامه، به بررسی تأثیر متغیر «توسعه‌ی گردشگری» بر ۱۵ متغیر کیفیت زندگی در دو بعد «محیط طبیعی» و «مدیریتی-زیرساختی» می‌پردازیم. به همین منظور، قبل از شروع تحلیل، برای بررسی نرمال بودن یا نبودن متغیر مورد نظر را

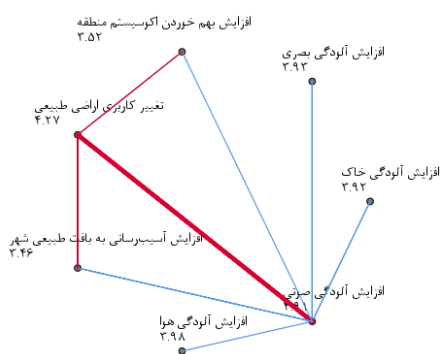
مورد بررسی قرار می‌دهیم. بر اساس مقادیر Sig آزمون کلموگروف اسمیرنوف و شاپیروویلیک، چولگی و کشیدگی داده‌ها از توزیع نرمال پیروی نمی‌کنند بنابراین با توجه ماهیت سوالات در ادامه تحلیل‌ها از آزمون آماری ناپارامتری رتبه علامت ویلکاکسون استفاده شد. همچنین از آنجایی که توسعه گردشگری بر ابعاد مختلف زندگی تأثیرگذار است، با استفاده از آزمون فریدمن به رتبه‌بندی این ابعاد پرداخته شده است.

بر اساس نتایج جدول ۷ جدول مشاهده می‌کنیم که فرض هم‌توزیعی متغیرهای مربوط به عامل «محیط طبیعی» و «مدیریتی و زیرساختی» رد شده است.

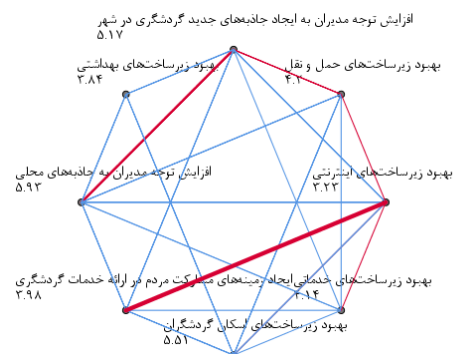
جدول ۷) نتایج آزمون فریدمن دو-طرفه برای گویه‌های دو عامل «محیط طبیعی» و «مدیریتی و زیرساختی»

تصمیم	آماره آزمون	Sig.	فرض صفر آزمون
رد فرض صفر آزمون	۴۵/۴۲۹	۰/۰۰۰	توزیع متغیرهای گویه‌های عامل محیط طبیعی یکسان است.
رد فرض صفر آزمون	۱۴۷/۹۷۷	۰/۰۰۰	توزیع متغیرهای گویه‌های عامل مدیریتی و زیرساختی یکسان است.

حال در ادامه‌ی آزمون فریدمن به مقایسه‌ی دو به دوی هر متغیر نیز می‌پردازیم تا اولویت متغیرها مشخص شود. گراف به دست آمده در شکل ۸ و ۹ به خوبی، مقایسه‌های معنادار و غیرمعنادار را به ما نشان می‌دهد. به عنوان مثال گراف شکل ۹ نشان می‌دهد رتبه مطلوبیت متغیر «افزایش بهم خوردن اکوسیستم منطقه» و «افزایش آلودگی صوتی» اختلاف معنادار دارد. با این حال مطلوبیت دو گویه کاهش «افزایش بهم خوردن اکوسیستم منطقه» و «تغییر کاربری طبیعی» اختلاف معنادار ندارد. همچنین، با توجه به گراف شکل ۱۰ رتبه مطلوبیت متغیر «بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل» و «بهبود زیرساخت‌های اسکان گردشگران» اختلاف معنادار دارد. با این حال مطلوبیت دو گویه «افزایش توجه مدیران به ایجاد جاذبه‌های جدید گردشگری در شهر» و «افزایش توجه مدیران به جاذبه‌های محلی» اختلاف معنادار ندارد. به این نکته هم دقت کنید که اعداد نوشته شده در زیر عنوان هر گویه، همان میانگین رتبه برای آن گویه می‌باشد. حال بر اساس میانگین رتبه‌ای، گویه‌های عامل «محیط طبیعی» و «زیرساختی و مدیریتی» را نیز در جدول ۸ به ترتیب اولویت مرتب کنیم.

شکل ۹) نمودار مقایسات زوجی آزمون فریدمن دو-طرفه برای گویه‌های عامل «محیط طبیعی»

شکل ۸) نمودار مقایسات زوجی آزمون فریدمن دو-طرفه برای گویه‌های عامل «مدیریتی-زیرساختی»

جدول ۸) ترتیب اهمیت گویه‌های عامل مدیریتی و زیرساختی از بیشترین به کم‌ترین

عامل	گویه	رتبه	جهت تأثیرپذیری
مدیریتی و زیرساختی	افزایش توجه مدیران به جاذبه‌های محلی	۵/۹۳	مثبت
	بهبود زیرساخت‌های اسکان گردشگران	۵/۵۱	مثبت
	افزایش توجه مدیران به جاذبه‌های جدید گردشگری در شهر	۵/۱۷	مثبت
	بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل	۴/۲۰	مثبت
	بهبود زیرساخت‌های خدماتی	۴/۱۴	مثبت
	ایجاد زمینه‌های مشارکت مردم در ارائه خدمات گردشگری	۳/۹۸	مثبت
	بهبود زیرساخت‌های بهداشتی	۳/۸۴	مثبت*
محیط طبیعی	بهبود زیرساخت‌های اینترنتی	۳/۲۳	مثبت
	افزایش آلودگی صوتی	۴/۹۱	مثبت
	تغییر کاربری اراضی طبیعی	۴/۲۷	مثبت*
	افزایش آلودگی هوا	۳/۹۸	مثبت
	افزایش آلودگی بصری	۳/۹۳	بی‌تأثیر
	افزایش آلودگی خاک	۳/۹۲	بی‌تأثیر
	افزایش بهم خوردن اکوسیستم منطقه	۳/۵۲	بی‌تأثیر
افزایش آسیب‌رسانی به بافت طبیعی شهر	۳/۴۶	بی‌تأثیر	

۴- بحث و نتیجه‌گیری

مفهوم کیفیت زندگی، به عنوان یک مفهوم چند بعدی و جامع نزدیک به نیم قرن در ادبیات گردشگری ظاهر شده است و از سه منظر: ۱) گردشگران/بازدیدکنندگان، ۲) کارکنان/ارائه دهنده‌گان خدمات گردشگری؛ و ۳) جوامع/ساکنان مورد بررسی قرار گرفته است. برای ارزیابی کامل نقش گردشگری بر کیفیت زندگی ساکنان یک مقصد گردشگری، درک ساکنان از چگونگی تأثیر گردشگری بر زندگی آنها باید ارزیابی شود. در این پژوهش سعی شده است به سوالات پژوهش به کمک مطالعات آمار توصیفی و استنباطی پرداخته شود. به طور کلی، نتایج حاکی از این بود که «توسعه‌ی گردشگری» بر «کیفیت زندگی» مردم شهر اشکذر اثرگذار بوده است و این اثر در جهت مثبت ارزیابی شد. علاوه بر این، اثر عوامل دو گانه نیز مورد ارزیابی قرار گرفت که در این میان به کمک نتایج آمار استنباطی تنها فرضیه‌ی اثر «توسعه‌ی گردشگری» بر دو عامل «محیط طبیعی» و «مدیریتی و زیرساختی» در جهت مثبت تأیید شد. در ادامه، اثرگذاری متغیر «کیفیت زندگی» بر روی ۱۵ متغیر (گویه) حاضر در پژوهش نیز ارزیابی و جهت هر کدام نیز مشخص شد. در پایان نیز سعی شد به کمک آزمون ناپارامتری فریدمن، در هر عامل متغیرها از نظر رتبه اثرپذیری از متغیر «توسعه‌ی گردشگری» اولویت‌بندی شوند.

همانطور که ملاحظه شد در عامل محیط طبیعی، مشخص شد که «توسعه‌ی گردشگری» در شهر اشکذر بر روی ۴ گویه‌ی «افزایش آلودگی بصری»، «افزایش آلودگی خاک»، «افزایش بهم خوردن اکوسیستم منطقه» و «افزایش آسیب‌رسانی به بافت طبیعی شهر» بی‌تأثیر بوده است. این بی‌تأثیری خوشحال‌کننده است چرا که هر ۴ مورد جزء

عوامل تخریب‌کننده و منفی برای اثرات توسعه‌ی گردشگری در هر شهری هستند. به عبارتی دیگر، علی‌رغم اینکه متخصصان در نمونه‌ی آماری این پژوهش اثرات این عوامل را مثبت و افزایشی اعلام کرده بودند اما نظر مردم شهر اشکذر اثر توسعه‌ی گردشگری بر این شاخص‌ها را بی‌تأثیر اعلام کردند. لذا می‌توان گفت در این عامل مدیریت شهر اشکذر موفق بوده است. ز این رو نتایج این تحقیق با برخی از مطالعات همچون نتایج مطالعات لثو و همکاران (۲۰۲۲)، حسن و همکاران (۲۰۲۲) ژائو و همکاران (۲۰۱۸)، حنفیه و همکاران (۲۰۲۱)، کاملاً همسو است. علاوه بر این ملاحظه شد که در عامل مدیریتی-زیرساختی، «توسعه‌ی گردشگری» در شهر اشکذر بر روی ۸ گویه‌ی مد نظر تأثیر مثبت داشته است که این خوشحال‌کننده است و به این معنی است که مدیریت شهر اشکذر در این عامل موفق عمل کرده است.

در پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود عامل «زیرساختی-مدیریتی» را به دو عامل «مدیریتی» و «زیرساختی» تفکیک شود تا در هر دو مورد مطالعات جزئی‌تری انجام شود. در ادامه‌ی این پژوهش، برای یافتن ارتباط متغیرهای مستقل (توسعه‌ی گردشگری) و وابسته موجود از مدل‌های ساختاری و مدل‌های رگرسیونی نیز برای یافتن چگونگی ارتباط استفاده شود. علاوه بر پیشنهادات تحقیقاتی، در نهایت پیشنهاد این پژوهش برای مدیران و برنامه‌ریزان شهری و گردشگری این است که مشارکت و سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه فعالیت‌های گردشگری باید سطح کیفیت زندگی شهروندان را لحاظ و موردتوجه قرار دهد.

منابع

۱. جعفری، داریوش. (۱۳۹۴). اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی شهری مطالعه موردی: شهر چمستان. رساله کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی.
۲. حقی، یعقوب، فکری علی بابالو، لطیف، انصاری گبلو، اکبر و کرمی نسب، صدیقه. (۱۴۰۱). بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از دیدگاه شهروندان (مورد مطالعه: شهر گرمی). *جغرافیا و روابط انسانی*-111, 4(4), 4.
۳. داداش اوغلی، داوود، واردی فخرآبادی، حسین، عبدالله زاده هنجنی، ناهید. (۲۰۱۹). ارزیابی آثار و پیامد های گردشگری در نگرش و کیفیت زندگی شهروندان مطالعه موردی: مشکین شهر. *جغرافیایی فضای گردشگری*, ۸ (۳۱), ۴۱-۵۵.
4. Andereck, K. L., & Nyaupane, G. P. (2011). Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *Journal of Travel research*, 50(3), 248-260. DOI:[10.1177/0047287510362918](https://doi.org/10.1177/0047287510362918).
5. Andereck, K. L., Valentine, K. M., Vogt, C. A., & Knopf, R. C. (2007). A cross-cultural analysis of tourism and quality of life perceptions. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(5), 483-502. DOI:[10.2167/jost612.0](https://doi.org/10.2167/jost612.0).

¹ Li

² Hassan

³ Zhao

⁴ Hanafiah

6. Benckendorff, P., Edwards, D., Jurowski, C., Liburd, J. J., Miller, G., & Moscardo, G. (2009). Exploring the future of tourism and quality of life. *Tourism and hospitality research*, 9(2), 171-183. DOI:[10.1057/thr.2009.7](https://doi.org/10.1057/thr.2009.7).
7. Biagi, B., Ladu, M. G., Meleddu, M., & Royuela, V. (2020). Tourism and the city: The impact on residents' quality of life. *International Journal of Tourism Research*, 22(2), 168-181. <https://doi.org/10.1002/jtr.2326>.
8. Cordero, J. C. M. (2008). Residents perception of tourism: a critical theoretical and methodological review. *CIENCIA ergo-sum, Revista Científica Multidisciplinaria de Prospectiva*, 15(1), 35-44. https://www.researchgate.net/publication/26549454_Residents_Perception_of_Tourism_A_Critical_Theoretical_and_Methodological_Review.
9. Deery, M., & Jago, L. (2010). Social impacts of events and the role of anti-social behavior. *International Journal of Event and Festival Management*, 1(1), 8-28. DOI:[10.1108/17852951011029289](https://doi.org/10.1108/17852951011029289).
10. Diedrich, A., & García-Buades, E. (2009). Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism management*, 30(4), 512-521. DOI:[10.1016/j.tourman.2008.10.009](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.10.009).
11. Draper, J., Woosnam, K. M., & Norman, W. C. (2011). Tourism use history: Exploring a new framework for understanding residents' attitudes toward tourism. *Journal of Travel Research*, 50(1), 64-77. DOI:[10.1177/0047287509355322](https://doi.org/10.1177/0047287509355322).
12. Dogan, H. Z. (1989). Forms of adjustment : Sociocultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, 16(2), 216-236. DOI: [10.1016/0160-7383\(89\)90069-8](https://doi.org/10.1016/0160-7383(89)90069-8).
13. Dong, Y. M., & Zhu, Y. M. (2016). Can high-speed rail construction reshape the layout of China's economic space—Based on the perspective of regional heterogeneity of employment, wage and economic growth. *China Industrial Economics*, 10, 92-108. DOI:[10.3390/su13094820](https://doi.org/10.3390/su13094820).
14. Getz, D. (2009). Policy for sustainable and responsible festivals and events: institutionalization of a new paradigm. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1(1), 61 - 78. DOI:[10.1080/19407960802703524](https://doi.org/10.1080/19407960802703524) .
15. Gössling, S., & Hall, M. C. (2008). Swedish Tourism and Climate Change Mitigation: An Emerging Conflict? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 8(2), 141 - 158. DOI:[10.1080/15022250802079882](https://doi.org/10.1080/15022250802079882).
16. Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of travel research*, 49(3), 381-394. DOI:[10.1177/0047287509346853](https://doi.org/10.1177/0047287509346853).
17. Hassan, T. H., Salem, A. E., & Abdelmoaty, M. A. (2022). Impact of rural tourism development on residents' satisfaction with the local environment, socio-economy and quality of life in Al-Ahsa Region, Saudi Arabia. *International journal of environmental research and public health*, 19(7), 4410. DOI:[10.3390/ijerph19074410](https://doi.org/10.3390/ijerph19074410).
18. Higham, J., Cohen, S. A., Cavaliere, C. T., Reis, A., & Finkler, W. (2016). Climate change, tourist air travel and radical emissions reduction. *Journal of Cleaner Production*, 111, 336-347. DOI:[10.1016/j.jclepro.2014.10.100](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.10.100).
19. Hanafiah M. Amir A. Kamal N. Saharuddin N. Sustainable Urban Tourism Development and Quality of Life: A Case of Kampung Bharu, Kuala Lumpur. *Polish Journal of Sport and Tourism*. 2021, 28(3), 27-34. DOI: [10.2478/pjst-2021-0017](https://doi.org/10.2478/pjst-2021-0017).
20. Jones, C., & Munday, M. (2004). Evaluating the economic benefits from tourism spending through input-output frameworks: issues and cases. *Local Economy*, 19(2), 117-133. DOI:[10.1080/0269094042000203063](https://doi.org/10.1080/0269094042000203063).
21. Kanwal, S., Rasheed, M. I., Pitafi, A. H., Pitafi, A., & Ren, M. (2020). Road and transport infrastructure development and community support for tourism: The role of perceived benefits, and community satisfaction. *Tourism Management*, 77, 104014. DOI:[10.1016/j.tourman.2019.104014](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104014).

22. Ko, D. W., & Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism management*, 23(5), 521-530. DOI:[10.1016/S0261-5177\(02\)00006-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(02)00006-7).
23. Kim, K. (2002). *The effects of tourism impacts upon quality of life of residents in the community* (Doctoral dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University). <https://vtechworks.lib.vt.edu/items/5981f952-92c1-457e-a10e-25f3f863c0f8>.
24. Kwon, J., & Vogt, C. A. (2010). Identifying the role of cognitive, affective, and behavioral components in understanding residents' attitudes toward place marketing. *Journal of travel research*, 49(4), 423-435. DOI:[10.1177/0047287509346857](https://doi.org/10.1177/0047287509346857).
25. Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-139. DOI: [10.1016/0160-7383\(94\)90008-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)90008-6).
26. Lee, C. K., & Back, K. J. (2006). Examining structural relationships among perceived impact, benefit, and support for casino development based on 4 year longitudinal data. *Tourism Management*, 27(3), 466-480. DOI:[10.1016/j.tourman.2004.11.009](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.11.009).
27. Li, J., Ridderstaat, J., & Yost, E. (2022). Tourism development and quality of life interdependence with evolving age-cohort-based population. *Tourism Management*, 93, 104621. DOI:[10.1016/j.tourman.2022.104621](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104621).
28. Liu, Z., Lan, J., Chien, F., Sadiq, M., & Nawaz, M. A. (2022). Role of tourism development in environmental degradation: A step towards emission reduction. *Journal of environmental management*, 303, 114078. DOI:[10.1016/j.jenvman.2021.114078](https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.114078).
29. Liu, J., Feng, T., & Yang, X. (2011). The energy requirements and carbon dioxide emissions of tourism industry of Western China: A case of Chengdu city. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(6), 2887-2894. DOI:[10.1016/j.rser.2011.02.029](https://doi.org/10.1016/j.rser.2011.02.029).
30. MacNeill, T., & Wozniak, D. (2018). The economic, social, and environmental impacts of cruise tourism. *Tourism Management*, 66, 387-404. DOI:[10.1016/j.tourman.2017.11.002](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.11.002).
31. Mamirkulova, G., Mi, J., Abbas, J., Mahmood, S., Mubeen, R., & Ziapour, A. (2020). New Silk Road infrastructure opportunities in developing tourism environment for residents better quality of life. *Global Ecology and Conservation*, 24, e01194. DOI: [10.1016/j.gecco.2020.e01194](https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01194).
32. Mason, P. (2020). *Tourism impacts, planning and management*. Routledge. DOI: [10.4324/9781315781068](https://doi.org/10.4324/9781315781068).
33. Melian-Gonzalez, A., & García-Falcón, J. M. (2003). Competitive potential of tourism in destinations. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 720-740. DOI:[10.1016/S0160-7383\(03\)00047-1](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00047-1).
34. Miguéns, J. I. L., & Mendes, J. F. F. (2008). Travel and tourism: Into a complex network. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 387(12), 2963-2971. DOI:[10.1016/j.physa.2008.01.058](https://doi.org/10.1016/j.physa.2008.01.058).
35. Moscardo, G. (2009). Tourism and quality of life: Towards a more critical approach. *Tourism and hospitality research*, 9(2), 159-170. DOI:[10.1057/thr.2009.6](https://doi.org/10.1057/thr.2009.6).
36. Muhanna, E. (2006). Sustainable tourism development and environmental management for developing countries. *Problems and Perspectives in Management*, 4(2), 14-30. [https://www.researchgate.net/publication/265223279 Sustainable Tourism Development and Environmental Management for Developing Countries](https://www.researchgate.net/publication/265223279_Sustainable_Tourism_Development_and_Environmental_Management_for_Developing_Countries).
37. Azam, M., Alam, M. M., & Hafeez, M. H. (2018). Effect of tourism on environmental pollution: Further evidence from Malaysia, Singapore and Thailand. *Journal of cleaner production*, 190, 330-338. DOI:[10.1016/j.jclepro.2018.04.168](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.04.168).
38. Nazneen, S., Xu, H., & Din, N. U. (2019). Cross-border infrastructural development and residents' perceived tourism impacts: A case of China–Pakistan Economic Corridor. *International Journal of Tourism Research*, 21(3), 334-343. DOI:[10.1002/jtr.2264](https://doi.org/10.1002/jtr.2264).
39. Neal, J. D., Uysal, M., & Sirgy, M. J. (2007). The effect of tourism services on travelers' quality of life. *Journal of travel research*, 46(2), 154-163. DOI:[10.1177/0047287507303977](https://doi.org/10.1177/0047287507303977).

40. Paramati, S. R., Alam, M. S., & Chen, C. F. (2017). The effects of tourism on economic growth and CO2 emissions: a comparison between developed and developing economies. *Journal of Travel Research*, 56(6), 712-724. DOI:[10.1177/0047287516667848](https://doi.org/10.1177/0047287516667848).
41. Pizam, A. (1978). Tourism's Impacts: The Social Costs to the Destination Community as Perceived by Its Residents. *Journal of Travel Research*, 16(4), 8-12. DOI: [10.1177/004728757801600402](https://doi.org/10.1177/004728757801600402).
42. Saenz-de-Miera, O., & Rosselló, J. (2014). Modeling tourism impacts on air pollution: The case study of PM10 in Mallorca. *Tourism Management*, 40, 273-281. DOI:[10.1016/j.tourman.2013.06.012](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.06.012).
43. Sarpong, S. Y., Bein, M. A., Gyamfi, B. A., & Sarkodie, S. A. (2020). The impact of tourism arrivals, tourism receipts and renewable energy consumption on quality of life: A panel study of Southern African region. *Heliyon*, 6(11). DOI:[10.1016/j.heliyon.2020.e05351](https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05351).
44. Sheikhzadeh, E. (2016). Designing a model of effective factors in improving the quality of life by highlighting the impact of tourism development (Case of study: Tehran city) [In Persian]. <https://sid.ir/paper/231846/en>.
45. Sirgy, M. J., Rahtz, D. R., Cicic, M., & Underwood, R. (2000). A method for assessing residents' satisfaction with community-based services: a quality-of-life perspective. *Social Indicators Research*, 49, 279-316. DOI:[10.1023/A:1006990718673](https://doi.org/10.1023/A:1006990718673).
46. Suntikul, W., Pratt, S., I Kuan, W., Wong, C. I., Chan, C. C., Choi, W. L., & Chong, O. F. (2016). Impacts of tourism on the quality of life of local residents in Hue, Vietnam. *Anatolia*, 27(4), 405-420. DOI:[10.1080/13032917.2016.1138234](https://doi.org/10.1080/13032917.2016.1138234).
47. Tangeland, T., & Aas, Ø. (2011). Household composition and the importance of experience attributes of nature based tourism activity products—A Norwegian case study of outdoor recreationists. *Tourism Management*, 32(4), 822-832. DOI:[10.1016/j.tourman.2010.07.005](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.07.005).
48. Tourism 2020 Vision (2010). Retrieved December 6, 2010. www.unwto.org/facts/eng/vision.htm.
49. UNWTO World Tourism Barometer (2010). Retrieved December 6 . [www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO Barom10_3_en_excerpt.pdf](http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom10_3_en_excerpt.pdf)
50. Virkar, A. R., & Mallya, P. D. (2018). A review of dimensions of tourism transport affecting tourist satisfaction. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, 9(1), 72-80. DOI:[10.18843/ijcms/v9i1/10](https://doi.org/10.18843/ijcms/v9i1/10).
51. Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism : changes, impacts, and opportunities* (2. ed.). Harlow, Eng. ; New York: Pearson Prentice Hall. <https://dokumen.pub/tourism-changes-impacts-and-opportunities-new-ed-9780130994004-0130994006.html> .
52. Wang, Y., Pfister, R. E., & Morais, D. B. (2006, April). Residents' attitudes toward tourism development: A case study of Washington, NC. In *Proceedings of the 2006 Northeastern Recreation Research Symposium* (Vol. 14, pp. 411-418). DOI:[10.5559/di.28.1.07](https://doi.org/10.5559/di.28.1.07).
53. Wang, Y. F., & Ni, P. F. (2016). Economic growth spillover and spatial optimization of high-speed railway. *China Industrial Economics*, 2, 21-36. DOI: [10.4236/me.2019.103048](https://doi.org/10.4236/me.2019.103048).
54. Yeoman, I., Lennon, J. J., Blake, A., Galt, M., Greenwood, C., & McMahon-Beattie, U. (2007). Oil depletion: What does this mean for Scottish tourism?. *Tourism Management*, 28(5), 1354-1365. DOI:[10.1016/j.tourman.2006.09.014](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.09.014).
55. Zhou, D. Q., Wang, Q., Su, B., Zhou, P., & Yao, L. X. (2016). Industrial energy conservation and emission reduction performance in China: A city-level nonparametric analysis. *Applied Energy*, 166, 201-209. DOI:[10.1016/j.apenergy.2015.09.081](https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2015.09.081)
56. Zhao, J., & Li, S. M. (2018). The impact of tourism development on the environment in China. *Acta Scientifica Malaysia*, 2(1), 1-4. DOI:[10.26480/asm.01.2018.01.04](https://doi.org/10.26480/asm.01.2018.01.04).
57. Zhou, Y., & Ap, J. (2009). Residents' perceptions towards the impacts of the Beijing 2008 Olympic Games. *Journal of travel research*, 48(1), 78-91. DOI:[10.1177/0047287508328792](https://doi.org/10.1177/0047287508328792).